

Dombságok a Dunántúlon

15.

*Milyen kapcsolat van az Alpok és a Zalai-dombság között?
Hol vannak a legidősebb kőzetek a Dunántúli-dombságokon?*

Alpokaljja

Az **Alpokaljja** (1. ábra) a legnyugatibb és egyben a legkisebb területű nagytájunk. Az elnevezése nem véletlen: szervesen kapcsolódik az **Alpok** magas-hegységi gyűrt vonulataihoz. A **Soproni-** és a **Kőszegi-hegység** a Keleti-Alpok lealacsonyodó, legkeletibb nyúlványai (nem részei az Alpokaljjának).

A Soproni- és a Kőszegi-hegység legidősebb kőzetei óidei átalakult kőzetek. Közülük sok a magas hőmérséklet és a nagy nyomás hatására jellegzetes lemezes, úgynevezett palás szerkezetet vett fel képződésekor (pl. csillámpala). A földtörténeti középidőben a mai hegységek területét tenger borította, amelyben vastag üledékrétegek rakódtak le. Ezek az alattuk elterülő óidei kőzetekkel együtt, az Alpok gyűrődésével egy időben kiemelkedtek. A Kőszegi-hegységben található a Dunántúl legmagasabb pontja, a 882 méter magas **Írott-kő**.

A Soproni-hegységben lévő fertőrákosi kőfejtőből már a 16. században is kitermeltek mészkőtáblákat. Ezekből épült Bécs számos középülete, de a keszthelyi Festetics-kastély egy része is. A bányászat mára megszűnt. Az egykori kőfejtőben kiállítás mutatja be a mészkő keletkezését és felhasználását. A hegy belsejében, a kivájt csarnokokban ma barlangszínház működik (2. ábra).

2. ábra: A fertőrákosi kőfejtő egyik belső terme

1. ábra: Az Alpok és az Alpokaljja részei

1. *Mi a Soproni-hegység legmagasabb csúcsa? Hány méter magas?*
2. *Olvass le magassági pontokat az Alpok ausztriai területéről! Hasonlítsd össze azokat a Soproni- és a Kőszegi-hegység magasságával!*

3. ábra: Az Írott-kő kilátója

Az Írott-kő csúcsát kettészeli a magyar-osztrák határ. A csúcson felépült kilátóról (3. ábra) csodás panoráma nyílik az Alpok, illetve a Kisalföld és a Dunántúli-középhegység felé. A kilátó mellett húzódott egykor az Ausztriát és Magyarországot elválasztó vassüggöny. A hegycsúcs a kiindulási pontja az Országos Kéktúrának és a Dél-dunántúli Kéktúrának is.

3. *Nevezd meg állomásokat a Kéktúráról az Alpokaljján!*

Az Alpokalját az Alpokból érkező folyók hordaléka, vastag kavicstakaró borítja. Ilyen a **Vasi-Hegyhát**, az **Őrség** és a **Kemeneshát**.

Fő tájegységeink közül az Alpokalja a **legcsapadékosabb**, és itt a **legkevesebb a napsütéses órák száma**, ami az erős felhőzöttséggel függ össze. Általában hűvösebb is itt az idő, mint hazánk többi táján. A sok csapadék és a hűvösebb idő miatt a Soproni- és a Kőszegi-hegységben őshonos **fenyőerdők** is vannak.

Az Őrség már a honfoglalás idején is lakott terület volt. Nevét onnan kapta, hogy ide telepítették a nyugati határ őrzésével megbízott népeiséget. A házakat a dombtetőkre építették, aminek a védelem szempontjából is fontos szerepe volt. Így nem egymásba torkolló utcák, hanem úgynevezett szerek jöttek létre a településeken belül.

Az **Őrségi Nemzeti Park** magába foglalja a Rába alsó szakaszát is, amely hazánk egyik legtermészetesebben megmaradt, szabályozatlan folyója. A nemzeti parkban védik a helyi lakosság hagyományos kisparcellás gazdálkodását, életmódját, a települések tájhoz illeszkedő épületeit.

Dunántúli-dombvidék

A **Dunántúli-dombvidék** (5. ábra) a Dunántúl déli részén terül el. Északi határa a Balaton, keleten a Sió zárja le. Nagy részét lankás dombságok alkotják, de délkeleten szigetszerű középhegységek is magasodnak.

A felszín sok helyen az újidő negyedidőszakában lerakott **folyami hordalék** fedi. A jégkorban lösz keletkezett. A táj mai képét a folyók pusztító munkája alakította ki. Amikor a terület megemelkedett, a folyók völgyüket mélyítve felszabdalták a dombvidéket. A **sűrű vízhalózatot** néhol egymással szinte párhuzamosan futó folyóvölgyek jellemzik.

10. Olvass le a térképről minél több dél-dunántúli folyót! Csoportosítsd ezeket a főfolyók szerint!
11. Olvasd le a térképről, melyik csatorna szeli át a Zalai-dombságot?

4. ábra: Velemér, jellegzetes szeres település az Őrségben

4. Hasonlítsd össze a 4. ábra alapján az Őrségi szeres és a hagyományos utcás települések alaprajzát! Milyen hasonlóságokat és különbségeket fedezel fel?
5. Keresd meg a Google Föld felületén Velemért! Próbáld meg elkülöníteni a műholdképen a település szereit! Jellemezd a település természeti környezetét!
6. Mérd meg a Google Föld térképén, milyen messze fekszik Velemér az Őrség központjától, Őriszentpétertől!
7. Nézz utána, milyen különleges építészeti megoldások jellemzik az itteni házakat!
8. Miről kapták a nevüket általában a szerek?
9. Készítsetek fényképekkel, rajzokkal szemléltetett plakátot az Őrségi Nemzeti Parkról!

5. ábra: A Dunántúli-dombvidék tájai

A Dunántúli-dombság legnyugatibb tagja a Zala folyó által határolt **Zalai-dombság** (6. ábra). Nyugati részét az Alpokból származó kavicstakaró fedi, ami miatt az Alpokaljával mutat rokonságot. Keleti részén agyag és lösz halmozódott fel. A tájat észak-déli irányú folyóvölgyek szabdalják fel.

A **Somogyi-dombság** két részre tagolódik. Dél-nyugati, az országhatárhoz közeli része viseli a Belső-Somogy nevet. Ennek felszíne homokos folyóvízi hordalékból áll. A Balaton partjáig húzódó Külső-Somogy löszös dombvidék, ahogyan a Baranyai-, a Tolnai- és a Szekszárdi-dombság is.

A **Mecsek** anyaga nagyrészt középidői üledékes kőzetekből, főleg **mészakóból** áll. Kiemelkedése után a hegység törésvonalak mentén feldarabolódott. A mészakóból álló területek karsztformákban gazdagok. A térség egyik legismertebb barlangja az Abaligeti-barlang (7. ábra). A Mecsek, egyben a Dél-Dunántúl legmagasabb pontja a 680 méter magas **Zengő** (8. ábra).

14. *Gyűjts adatokat a Baradla- és az Abaligeti-barlangról! Hasonlítsd össze a két barlangot!*

A Mecsek legidősebb kőzete a Mórággyi-rögben megjelenő óidei gránit, ami a Velenicei-hegység gránitjával nagyjából egyidős. Ennél kicsit fiatalabb, de szintén az óidőből származik a Mecsek vörös homokkőve. A hegységben korábban jelentős mennyiségű feketekőszén és uránércet bányásztak.

8. ábra: A Mecsek a Zengőn épült kilátóval

15. *Tiszta időben a Zengő tetejére épített kilátóból a Badacsonyig is ellátni. Mérd meg interaktív térképpel, milyen messze van a Zengőtől a Badacsony legvonalban!*

16. *Mennyi a két hegy közti magasságkülönbség?*

17. *Foglald táblázatba a Mecsekben fellelhető kőzeteket keletkezésük idejével és a típusukkal együtt!*

6. ábra: A Zalai-dombság lankái

12. *Milyen ásványkincset bányásznak a Zalai-dombság területén?*

13. *Mi az oka annak, hogy a Zalai-dombságot korábban az Alpokalja részének tekintették?*

7. ábra: Az Abaligeti-barlang

A Tettei-mésztfabárlang Pécs területén belül található. Maga a barlang a kőzettel egy időben keletkezett, vagyis a hegy belsejében lévő üregek együtt épültek ki a hegységgel. A 19. században még lakásokat is kialakítottak bennük (9. ábra). A barlangba befolyó víz hangját évszázadokkal ezelőtt annyira félelmetesnek találták, hogy azt hitték, sárkány lakik a hegy gyomrában. Ma a barlang turisztárványosság. A hegységben lévő karsztvíz biztosítja Pécs lakosságának ivóvízellátását.

9. ábra: Barlanglakások Pécsen

A Villányi-hegység fő felépítő kőzete szintén a mészkő.

A Mecsek és a Villányi-hegység déli lejtőin, illetve a tőlük délre fekvő területek éghajlatában a Földközi-tenger partjára jellemző melegebb, szárazabb, úgynevezett **mediterrán éghajlat hatása** érvényesül. Az évi középhőmérséklet magasabb az átlagnál, korábban érkezik a tavasz. A napsütötte déli lejtők kedvező adottságait a borászok is kihasználják a Villányi és a Szekszárdi borvidékeken.

18. A Villányi-hegység valójában nem is hegység. Indokold az állítást!
19. Gyűjts össze olyan látnivalókat, amelyek Pécs 50 km-es körzetében helyezkednek el! Csoportosítsd ezeket típus szerint (fürdők, várak, barlangok, tavak stb.)!
20. A Szársomlyó hazánk legdélebbi hegye. Határozd meg a pontos földrajzi helyzetét!

A Dunántúli-dombvidék központja, Pécs sokoldalú iparral, gazdag kulturális élettel rendelkező város (11. ábra).

11. ábra: Pécs főtere a dzsámival

A domboldalakon várak sorakoznak, például a szigetvári és a siklósi vár (12. ábra). A Dunántúli-dombvidék gazdag termálvizekben, a térség leg híresebb fürdői a harkányi és a sikondai.

10. ábra: A Szársomlyó, előtérben a külszíni mészkőbányával

A Szársomlyó (10. ábra) a Villányi-hegység legmagasabb pontja. A főként mészkőből álló hegy déli lejtője olyan meredek, hogy a növényzet alig tudott rajta megtelepedni. Ezért is kapta a „szár”, vagyis csupasz előtagot. Ezt a meredek, viszonylag csupasz oldalt a csapadék erősen lepusztította. Barázdaszerű mélyedések, úgynevezett karrok (népnyelven ördögszántások) keletkeztek a mészkő felületén. A hegyet ezért Ördögszántotta hegynek is nevezik. A hegy belsejében bauxittelepek és ritka ásványok is találhatóak. A Szársomlyó éghajlata egészen különleges. A tél enyhébb, a nyár forróbb a hazai átlaghoz képest. A térségben sok a védett és ritka növény, állat. Vannak olyan fajok, amelyek csak itt találhatók meg Magyarországon (ilyen pl. a magyar kikerics). A Szársomlyó egésze természetvédelmi terület.

12. ábra: A siklósi vár

Rendszerezd az ismereteidet!

Készíts gondolattérképet a felsorolt fogalmakból! Ki is egészítheted a fogalmak listáját.

Alpokalja, Alpok, Soproni-hegység, Kőszegi-hegység, átalakult kőzet, csillámpala, Őrség, kavicstakaró, fenyőerdő, Dunántúli-dombvidék, folyami hordalék, lösz, Zalai-dombság, Somogyi-dombság, Mecsek, gránit, Villányi-hegység, mediterrán éghajlat, borvidék